

ATATÜRK ve SAVARONA GÜNLERİ

Orhan Çekiç*

Savarona meselesi nedir, nereden ve nasıl çıkmıştır?

Savarona, Amerika dolar milyarderleri bir petrol kralının kızı, Bayan Richard M. Cadwalader tarafından, Almanya'nın Hamburg şehrindeki Blohm und Woss tezgâhlarında yaptırılmış bir yatı. 29 Temmuz 1930 tarihinde omurgası konulan, 6130 ton ağırlığındaki yat, 28 Şubat 1931 tarihinde törenle denize indirildiğinde gerçekten göz kamaştırıyordu. 136 metre uzunluğunda, 16 metre genişliğinde, Alman Gemi Sanayiinin geldiği noktayı da kanıtlayan, muhteşem bir eser olmuştu. Elbette fiyatı da öyle... 10.400.000 Dolar. Ne var ki Bayan Cadwallader, vatanında hiç aklına gelmeyen kötü bir sürprizle karşılaştı. "Yat ABD sınırları dışında yapılmıştı, lüks bir yatı, herhangi bir Amerikan limanına yanaşabilmesi için, maliyeti kadar vergi ödemesi gerekiyordu!" *Savarona*, Panama bayrağı çekti, okyanuslara açıldı... 1931-1937 yılları arasında iki defa dünyanın etrafında dolaştı. Sonunda Bayan Cadwallader daha fazla dayanamadı ve yatı önce yapıldığı yerde, Hamburg'da sonra da İngiltere'de Southampton'da satışa çıkardı. Tam da bu sırada Türk Hükümeti Atatürk için bir yat arayışı içindeydi. Osmanlı padişahlarının kullanımında bir *Ertuğrul* Yatı vardı.

1903 yılında İngiltere'de yaptırılan ve Sultan II. Abdülhamit, Sultan V. Mehmet Reşat ve Sultan VI. Mehmet Vahdettin gibi üç padişaha hizmet eden *Ertuğrul* yatı, çok yaşlanmıştı. Makineleri eski teknolojiydi, onarım gerektiğinde zorluklar yaşanıyordu. Bir iki kez batma tehlikesi atlatmıştı. Seyir halindeyken biraz dalga çıksa, yatın her tarafından mekanik sesler yükseliyordu. Bir defasında da böyle bir havada Haydarpaşa önünde karaya oturduğundan, artık güvenli de değildi. Bir diğer neden de İngiltere kralı VIII. Edward'ın 1936 sonbaharında gerçekleştirdiği Türkiye ziyaretinde *Ertuğrul* yatında yaşanan bir olaydı. Geminin sitim kazanları tomarlanırken güverteye kurum yağmış ve kralın ceketi bu kurumdan lekelenmişti. Atatürk bu duruma üzülmüştü. Bu nedenlerle hükümet yeni bir yat siparişi için ünlü Krupp firmasıyla görüşmüştü, hatta yatın planları çizilmek üzereydi ve adı bile konmuştu: *Güneş-Dil*. Tam da bu sırada *Savarona*'nın satışa çıkarıldığı haberi Ankara'da duyuldu. Başbakan Celal Bayar'ın çok yakın dostları Zeki Rıza Sporel ile Mahmut Baler, İstanbul'da Yun-İş'in temsilcisidiler. Gençliğinde Fenerbahçe'nin ve Milli Takım'ın gol kralı ve kaptanı olan Zeki Rıza Bey, İngiliz Vitol ailesinin kızıyla evliydi. Eşinin kardeşleri İngiliz Konsolosluluğunda çalışıyorlardı. Bu iki İngiliz'in satıştan Zeki Rıza Bey'i haberdar etmesi ve Rıza Bey'in de o esnada Atatürk için bir yat alınması girişiminde bulunan Celal Bayar'a durumu anlatması ile hükümet *Savarona*'nın satışından haberdar oldu. Bunun üzerine hükümet, yeni bir yatın yapım süresini, buna karşılık Atatürk'ün içinde bulunduğu sağlık durumunu dikkate alarak, hazır mükemmel bir yat satışıyken sipariştan vazgeçti, bu satışa yöneldi. Bunu gören Krupp firması da satışa girmek üzere harekete geçti. Krupp, yatı kendi satın alıp Türkiye'ye satmayı, böylece müşterisini kaçırmamayı hedefliyordu. Türkiye bu durumda alımdan vazgeçecek olsa bile, Alman harikası böyle bir yatın, ilan edilen bu kadar düşük fiyatla Almanya'dan çıkması istenmiyordu. Alımı Türkiye gerçekleştiremesin diye Alman hükümeti Krupp lehine harekete geçti ve Hamburg limanında bulunan *Savarona*'ya haciz koydu. Bu durumda yat bulunduğu limanı terk

---

* Dr.Orhan Çekiç / Gedik Üniversitesi, Atatürk Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü

edemeyeceği için, Türkiye'nin satın alma olasılığı tamamen ortadan kaldırılmış oluyordu. Ama umulmadık bir şans doğdu. Büyük bir Alman Transatlantiği New York limanındaydı. Devreye Başkan Roosevelt girdi... Roosevelt gerçek bir Atatürk hayranıydı. Başkan Roosevelt, *Savarona* Yatı'nın üzerindeki Almanya'nın koymuş olduğu haczin en kısa zamanda kaldırılarak yatın Türkiye'ye satılmasını, aksi halde o sırada New York limanında bulunan ünlü Alman transatlantiğinin *Savarona*'ya karşılık haczedileceğini Hitler'e bir notayla bildirdi. Sonunda Almanya haczi kaldırarak *Savarona*'nın Hamburg Limanı'ndan çıkmasına izin verdi. Her şeye rağmen satış işleminin Almanya'da yapılması riskli görünerek yatın İngiltere'ye getirilmesi daha uygun bulundu. Bunun üzerine, Amerikan bandırası ile İngiltere'nin Southampton Limanı'na getirilen *Savarona*'ya, 24 Mart 1938 tarihinde Türk Bayrağı çekilerek yat, satın almak için gelen Türk Heyeti'ne teslim edildi. Heyet şu kişilerden oluşuyordu: Londra Büyükelçimiz Fethi Okyar, Cumhurbaşkanlığı Başkâtibi Hasan Rıza Soyak, Deniz ve Hava Müsteşarı Sadullah Güney, İş Bankası Genel Müdürü Muammer Eriş, Etibank Genel Müdürü İlhami Nafiz Pamir ve Londra Deniz Ataşemiz. *Savarona* Yatı 1.700.000 dolara, o zamanki pariteye göre 1.250.000 Türk lirasına alınmış oldu. Böylece *Savarona* yedi yıl önceki fiyatının yüzde 12'si gibi gerçekten de çok uygun bir fiyata alınmıştır ve Hitler'in üzüldüğü kadar da vardır. Ama bir Atatürk hayranı olan Başkan Roosevelt'in ağırlığını koymas, bu konuyu Türkiye lehine çözmüştür. Başkan Roosevelt, gerçekten de Atatürk'ün kişiliğine, liderliğine, yaptığı reformlara hayrandır. Kendisine itimatnamesini sunan Sovyet Büyükelçisine, sohbet esnasında sorar: "Avrupa'nın en büyük lideri kim?" Sovyet Büyükelçisi'nin yanıtı muhteşemdir ve her şeyi anlatmaktadır: "Avrupa'nın en büyüğü Avrupa'da değil, Boğaz'ın öte yakasında. Ankara'da Mustafa Kemal." Bu yanıt Roosevelt'i hiç şaşkırtmamıştı. Zira o da bir Atatürk hayranı olmuş, yaptığı reformları adım adım izlemiş, hayranlığı bir kat daha artmıştı.

Savarona İstanbul'da...

Projesini William Franches'in çizdiği *Savarona*'nın dış cephesi süt beyazı idi. Gemi mazotla çalışıyordu. Yatın en geniş salonu başta bulunuyordu ve burası aynı zamanda yemek salonu görevi de görüyordu. Salonda gerçek XV. Louis'e ait yemek masası ve 12 iskemlesi vardı. Köşede gayet güzel bir şömine ve karşısında gerçek Venedik malı antika bir komodin ile siyah orijinal bir etajer bulunuyordu. Hemen bitişiğinde Atatürk'ün kısa bir süre için çalışma odası olarak kullandığı, çok şık döşenmiş bir bölüm vardı, içinde de yaklaşık 1500 kitaptan oluşan bir kütüphanesi bulunuyordu. Yat sahibinin kullanacağı bütün kapı kulpları, banyo muslukları ve diğer madeni aksam, bloke altın kaplama idi. Cumhurbaşkanı'na ait yatak odasında şık bir karyola, karşıda duvar dibinde Atatürk'e ait havai mavi kumaşla kaplı büyükçe bir koltuk bulunuyordu. Salonun sağında tuvalet ve kuaför kısmı vardı. Bu dairenin bir özelliği, madeni aksamın bloke altın, banyo ile tuvalet ve buradaki fayanslar, toz haline getirildikten sonra prese edilmiş siyah kehribardan yapılmıştı. Her kamaranın gardırobu servi ağacından yapılmıştı. Yatın mutfak kısmı olağanüstü bir teknikle inşa edilmişti. Burada pişirilen herhangi bir yemeğin kokusunun etrafa dağılması mümkün değildi. Et, meyve ve sebzeler için ayrı ayrı buzdolapları bulunuyordu. Erzakların depolanması için gayet şık çinko ve cam kaplar bulunmaktaydı. Köşedeki küçük bir ekme fırını da bu şıklığı tamamlıyordu.

12 Nisan 1938 tarihinde her türlü hazırlığını, küçük bazı tadilat, onarım ve bakımını yapmak üzere İngiltere'nin Southampton Limanı'ndan tekrar Almanya'nın Hamburg Limanı'na gelen *Savarona* Yatı, buradan 22 Mayıs 1938 tarihinde Gemi Süvarisi Sait Özege ve 45 kişilik personeli ile İstanbul'a hareket etti ve 1 Haziran 1938 saat 06:30'da Florya önlerinde görüldü. Daha sonra da aynı gün saat 12:30'da

hareket ederek, Marmara'dan bir kuğu gibi süzülüp Dolmabahçe Sarayı'nın önünde, saat 13:45'de demir attı. İsmi ilginçti. Hiçbir sözlükte rastlamak olası değildi. Çünkü bileşik bir isimdi: Efsanelere göre "Sava" Atlantik'te yaşayan, kuğuya benzeyen çok iri bir kuştur. Rona ise, Bayan Cadwalader'in evlenmeden önceki soyadı. Savarona adı böyle doğmuştu. Sahibesi bu ismi o kadar çok sevmiştir ki, el değiştirdikten sonra bile isminin değiştirilmemesini rica etmişti.

Son Durak: Atatürk Savarona'da

1 Haziran Çarşamba... Atatürk bugün saat 15:30'da, yanında Hasan Rıza Soyak, Salih Bozok, Kılıç Ali, Cevat Abbas Gürer, İş Bankası Genel Müdürü Muammer Eriş, Yaver Celal Bey, İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ olduğu halde, *Acar Motoru* ile *Savarona*'ya gelip, yata çıkmıştır. Bayar henüz, aynı gün İstanbul'da olacak şekilde yoldadır. Başbakan ile baş başa görüşmek isteyen Kılıç Ali, bunu Atatürk'ün yanında yapamayacağını bildiği için *Savarona*'dan ayrılmış ve Bayar'ı Pendik istasyonunda karşılamış, sonra da yol boyunca, Atatürk'ün Florya'da geçirdiği kriz dahil, olan biten her şeyi yolda anlatmıştır. Bayar duyduklarından son derecede üzgündür. *Savarona*'ya çıktığında Prof.Dr. Noël Fiessinger'in vakit geçirilmeden çağırılmasına doktorlarla görüşerek karar vermiştir ve Atatürk'ün henüz bu hazırlıktan haberi yoktur. Hatay meselesi daha da hassas bir noktadadır. Böyle bir konumda Fransa'dan bir doktorun yeniden geldiği haberinin dışarıda duyulmasına izin vermeyeceği bilindiğinden, bu onayın Atatürk'ten en uygun zamanda alınmasında yarar vardır. Bu gizlilik ondandır.

Atatürk'ün çok eskilerden gelen bir huyu vardır. Ziyaret ettiği bir arkadaşının evini bile uzun uzun tetkik eder, gözüne batan bir sehpanın yerini değiştirir, üşenmeden kalkar, duvardaki eğrilmiş bir fotoğrafı düzeltir... Aynı şeyi burada da yapar. Ayakta durması sakıncalı olduğu halde, *Savarona*'yı da tümüyle gezer, her tarafını, özellikle yatta kendisiyle kalacak olan arkadaşlarının ve doktorların kamaralarını titizlikle inceler, taşınması gerekli özel eşyaların nerelere konulması gerektiğine karar ve bu konularda talimatlar verir. Böylece yatta sürekli kalacak olan Kılıç Ali, Salih Bozok, Prof.Dr. Reşat Belger de kamaralarına yerleşmişlerdir. Banyo dairesinde yapılmasını istediği tadilatların istediği gibi yapılmış olduğunu görür ve tüm bunlar için gemi süvarisine özellikle teşekkür eder. Cumhurbaşkanlığı forsu ile maiyetindeki memurların yata nakli emrini verir. Bunun üzerine *Acar Motoru* tekrar Dolmabahçe'ye döner ve Cumhurbaşkanlığı dairesindeki görevliler yata taşınıp kamaralarına yerleşirler. Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, Küçük Ülkü ve annesi Vasfiye Hanım da kamaralarına yerleşmişlerdir. *Savarona*'yı gerçekten de çok sevmiştir. "*N'olurdu şu yat elimize daha önceden geçseydi...*" diye hayıflanması, arkadaşlarının derin bir iç geçirmelerine yol açar, ortalığa hüznün çöker. Artık *Savarona*'dadır. Daha doğrusu, Son Durak'ta... Sürekli ayakta oluşt, doktorları ve arkadaşlarını tedirgin etmektedir. Ama kimse müdahale etmeye cesaret gösteremez. Bir ara yatak odasına gittiğini gören Dr. Nihat Reşat Belger arkasından gider ve muayene etmek için izin ister. Muayene bitince doktorun yüzü düşmüştür. Karın bir miktar şişmiş ve büyümüştür. Karın boşluğunda bir miktar sıvının da birikmiş olduğunu tespit etmiştir. Bunu Atatürk'e söyleyince Atatürk'ün adeta kükrediği duyulur: "*Doktor! Bana şişmanlıyorsun diyorlar. Fakat ben hissettim ki bu şişmanlama normal değildir. İşin içinde başka bir şey vardır. Bu, bir hastalıktır.*"

Ardından Başbakan Bayar *Savarona*'ya gelmiştir. Başbakanı gelince onu bekletmez ve hemen görüşmeye geçer. Nihayet oturmak zorunda kalmıştır... Bayar'dan uzun uzun devlet ve ülke sorunları hakkında bilgi alır, iç ve dış sorunlara

ilişkin talimatlar verir. O akşam yemek sofrası çok kalabalıktır. Sebze ağırlıklı beslenmekte olduğu anlaşılmaktadır. Herkesin görmeye hasret kaldığı ölçüde neşelidir. Çevresindekilerle sürekli şakalaşır. Sofradan erken kalkar ve dairesine çekilir. Erken uyuyacağını düşünenler yanılırlar. Dersim'e ilişkin tüm belge ve raporları bir daha okur. Dersim meselesine çok üzülmemektedir. 1937 harekâtından kaçıp kurtulan ve çevrelerindeki kendilerine destek olmayan aşiretlere aman vermeyen, Osmanlı'ya yapabildiğini Cumhuriyet yönetimine de yapabileceğini sanan eşkıya, gene ortaya çıkmış görünmektedir. Oysa 1924'ten beri bu mesele üzerinde hassasiyetle durmaktadır. Sünni-Şii kavgasının çok yoğun yaşandığı bu bölgede değişik mezheplere mensup Sünni-Kürt, Alevi-Kürt, Ermeni, Alevi, Kürtleşmiş Ermeni ve Türkmen aşiretler, yüzyıllardır bir arada yaşamaktadırlar. Değişen siyasal konjonktürden rahatsız olan ve değişik dönemlerde padişahlardan aldıkları imtiyazların Cumhuriyet'te de geçerli olmasını dayatan kimi aşiretler, buna karşı çıkan aşiretlere yaşam hakkı tanımamaktadırlar (Soyak, 1973:743). Bu yapıdaki eşkıya aşiretler, bölgede adliye binaları dahil hiçbir resmi devlet dairesine tahammül göstermemekte, kırsal dahil, hükümet binası, okul, hastane, yol, köprü ne varsa yakıp yıkmaktadırlar. Bu bölgede devleti görmek istememekte, özerk bir yaşam sürmeyi dayatmaktadırlar. Mahkemeye başvurup adalet arayacak olan bir köylü, bunun için Erzincan'a gitmek zorundadır. Döndüğünde evini yerinde bulabilirse elbette. Ya da köye sağ salım dönebilirse. Hiçbir bağımsız ve egemen olduğunu iddia eden devlet böyle bir durumu kabullenemez. Anlaşılan bölgede yeniden silahlı bir müdahale kaçınılmaz görünmektedir. O akşam Dersim meselesine ilişkin tüm bilgileri yeniden gözden geçirir, konuya ilişkin olarak Celal Bayar'ın, İsmet İnönü'nün raporlarını okur. Yeniden neşesi kaçmıştır.

Ertesi gün 2 Haziran 1938, Perşembe

Sabah 08:00'de uyanır. Bu iyiye alamettir. Her zamanki alışkanlık burada da devam ediyor demektir. Sabahleyin önce orta kahvesini içmiş, kanepenin ortasına entari pijamasıyla oturmuş ve gazeteleri okumuştur. Arkasından banyosunu yaptı. Berberi Mehmet'e tıraşını olduktan sonra, spor bir kıyafetle güverteye çıktı. Oldum olası kahvaltıyı sevmez, kısa tutardı. Şimdi üstelik kısıtlamalar da vardı. Sıradan bir kahvaltı sonrası çalışmaya başladı.

Yatta henüz ikinci günüydü ama programı yüklüydü. Yatın orta salonunda önce Başbakan Bayar, İçişleri Bakanı ve CHP Genel Sekreteri Şükrü Kaya ve İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ'ı kabul etti; iç politika, dış politika, İstanbul'un imar projesi üzerine bilgi aldı. Başbakan ve İçişleri Bakanı özellikle Dersim'deki gelişmeler hakkında bilgi verdiler. Bu meselenin Hatay davasına bir zarar vermemesi için atılması gereken adımlar konusunda görüşlerini bildirdiler. Bunları dinledikten sonra kendi direktiflerini verdi. İstanbul Valisi ise kentteki imar projeleri hakkında geniş bilgi sundu. Beraberinde getirdiği projeyi dikkatle inceledi ve süratle bitirilmesi talimatını verdi. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya da, "bu konuda gereken yardımın yapılması" uyarısında bulundu.

Ardından Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumu kol başkanlarını kabul etti. Sürdürmekte oldukları çalışmalar hakkında bilgi aldı, kendi görüşlerini onlara aktarıyordu ki, dışarıdaki telaşlı koşuşmaları fark etti. Başbakan Bayar kriz geçirmişti. Doktorlar derhal müdahale ettiler. Teşhis: Karaciğer krizi. Bayar da yatağa düşmüştü. Atatürk, hastalığın özellikle karaciğerden geldiğini öğrenince, kendi derdini unutmuş, Bayar'la meşgul olmaya başlamıştı... Akşam yemeğinden sonra da, *Savarna*'da kalan doktorlarıyla kendi durumu hakkında görüş aldı. Bütün doktorlar Prof.Dr.

Fiessinger'in tekrar davet edilmesi konusunda fikir birliği içindeydiler. Bayar da *Savaron'a* çıkar çıkmaz doktorlardan bu konuda destek rica etmişti. Sonunda bu davetin yapılmasına karar verildi. O gece saat 24:00'te dairesine çekildi.

"Ben hasta yataktayım, Celal Bey de hasta yatıyor. Fevzi Paşa'nın şekeri var, o da hasta. Ne olacak, bilmem?"

Atatürk bu isimleri sayarken İnönü'nün adının geçmeyişi çevredekilerin hemen dikkatini çekmişti. Belli ki kırgınlık sürmekteydi. O günlerde İnönü İstanbul'a gelme de sık sık Atatürk'e bej renkli zarflar içinde özel mektuplar göndermekteydi. Bunları okuduktan sonra Atatürk, başucundaki komodinin çekmecesinde biriktiriyordu (Kılıç Ali, Atatürk'ün vefatından sonra yediemin tayin edilen Nafi Atuf Kansu'nun bu mektupların tamamını İnönü'ye verdiğini yazmaktadır).

Sofraya hizmet eden garsonlardan Cemal Granda izinden yeni dönmüştür. Cemal'in güvertede ayakta gördüğü Atatürk'ün karnına şaşkınlıkla baktığını fark eden Kılıç Ali yaklaşır: "*Atatürk'e niye öyle garip garip bakıyorsun?...*" diye sorar. "*Ben izne çıkmalı daha ne oldu? Bu kadar kiloyu nasıl almış, ona bakıyorum!*" diye yanıt verir Cemal. Kılıç Ali durumu kulağına fısıldayarak açıklamak zorunda kalır, gördüğünü olur olmaz yerde ağzından kaçırmaması için...

"*Çelebi, Atatürk hasta. O gördüğün şişmanlık değil. Sakın bir yerde ağzından kaçırdığını görmeyeyim.*" der.

8 Haziran'a kadar her şey kontrol altındadır. O gün Prof.Dr. Fiessinger geleceği için özellikle her şeye özen gösterilmiştir. Fiessinger Atatürk'ü görünce, ne kadar kendini gizlemeye çalışsa da, kanının çekildiğini hisseder. Atatürk'ü bu kadar kötü bulacağını ummaz doğrusu. Fakat sonradan Atatürk'ün Hatay için çıktığı Mersin seyahatini doktorlardan dinleyince, bütün bu kötülemenin ondan kaynaklandığını anlamıştır. Çankaya'da 45 gün uygulanan tedavi, Türk doktorlarla birlikte kararlaştırılmış olan tedavidir ve başarılı da olmuş, beklenen sonucu doğurmuş ve Atatürk'ü ayağa kaldırmıştır. Ama Atatürk ayağa kalkınca, bir türlü oturmak bilmemiştir... Sorun da belli ki, işte buradan kaynaklanmıştır. Artık ne olmuşsa olmuş, sonuçta bu tablo ortaya çıkmıştır. Önemli olan, şimdi bundan sonra ne yapılabileceğinin saptanmasıdır. Böylece Fiessinger ve Türk doktorlar Atatürk'ü uzun uzun muayene ederler. Her doktor kendi uzmanlık alanındaki bulguları saptamaktadır. Daha sonra da ortak bir konsültasyon yapılır. Atatürk'ün talimatıyla Şükrü Kaya da oradadır ve tüm konuşmaları dinlemektedir. Konsültasyon sonucu, maalesef "siroz" çıkmıştır. Prof.Dr. Neşet Ömer İrdelp'in aylar önceki teşhisi doğrulanmış olmaktadır.

- Konsültasyon sonunda doktorlar raporlarını yazmak üzere çekilince, Atatürk Şükrü Kaya'ya sorar: "*Ne diyorlar Şükrü?*"

- "*Bağırsak ve karaciğer rahatsızlığı. Perhiz, istirahat ve tedaviyle geçer diyorlar.*"

Bu akşam Fiessinger senin misafirin olsun Şükrü, onu Florya'ya götür, çay içir. Baş başa konuşursunuz, ama her şeyi konuşursunuz...

Mülkiyeli olan yani tıptan anlamayan Şükrü Kaya, bu kadar doktor varken bu görüşmeyi yapma işini neden Atatürk'ün kendisinden istediğini anlamaz ama talimatı yerine getirir. Akşam üzeri Fiessinger'i Florya'ya götürür, aksilik köşte kimse yoktur. Bunun üzerine hemen Köşk'ün karşısındaki, Kılıç Ali'ye tahsis edilmiş olan eve

giderler, Kılıç'ın eşi çay hazırlar, doktorla biraz sohbetten sonra Şükrü Kaya kafasındaki soruları sormaya başlar:

"Doktor, ben İçişleri Bakanı'yım ve Atatürk'ün partisinin Genel Sekreteri'yim. Muayenenizde, konsültasyonlarda bulundum. Meslekten değilim, bir şey anlayamadım. Aklıma gelen iki suali de orada sormadım. Ama sizden öğrenmek istiyorum: Atatürk bu hastalıktan ölür mü? Ve ne vakit ölür? Bana bu sualleri hükümet de, parti de, Meclis de soracaktır."

Dr. Fiessinger ciddileşir ve hüzünlü bir tavırla Atatürk'ü metheder:

"Şimdi hepimiz kazaya uğramış bir geminin içinde bulunuyoruz. Başımıza gelecek felaket beni de sizin kadar müteessir etmektedir. Atatürk tıbbın müdahalesi ve tabiatın yardımıyla daha iki sene yaşayabilir. Tıp tarihinde bunun misalleri çoktur. Fakat şimdi yata döneriz, barsak ve beyin kanamasından Atatürk'ü ölmüş de bulabiliriz. Onun için siz Cumhuriyet'in selameti için gereken tedbirleri şimdiden alınız" der.

Şükrü Kaya, Atatürk'ün "Her şeyi konuşursun..." demesinin sebebinin Fiessinger'in ağızından böylece öğrenmiş olur. Ertesi sabah Atatürk Şükrü Kaya'ya, doktorla görüşüp görüşmediğini sorar. "Evet" cevabını alınca, "Her şeyi, her şeyi, ama her şeyi görüştünüz mü?" diye tekrar sorar. Bakan bunu da onaylayınca Atatürk, "Anladın ya. Sen artık Ankara'ya dön, işlerinle meşgul ol" der.

Bir insan, ölümü nasıl bu kadar serin kanlı karşılayabilir ki!... "Her şey, ama her şey" konuşulduğuna göre, ölüm olasılığının da konuşulduğu açıktır. Şükrü Kaya'nın bu konuda Atatürk'e vereceği bir müjde olsa, bunu koşarak gelir, zaten verir, dünyaya da ilan ederdi. Susmayı tercih ettiğine göre, ölüm kapının öbür tarafında, çok yakında demektir. O halde İçişleri Bakanı bu durumda Ankara'ya hemen gitmeli, bir an önce işine gücüne bakmalıdır. Zira Fiessinger'in de söylediği gibi ölümün her an gelmesi olasılığı varsa, pusuda bu anı bekleyenler, gerçekten de Cumhuriyet için büyük tehlike yaratabilirler...

Atatürk'ün söylediği budur. **"Anladın ya! Sen artık Ankara'ya dön, işlerinle meşgul ol!"**

İstanbul'da Haziran ayı o yıl, mevsim ortalamalarının çok üstünde sıcak geçiyordu. Buna bir çare bulunamamış, yattığı kamaranın duvarlarının dibinden tavana kadar buz kalıpları konmuştu, belki ortalığı biraz serinletir diye... Ama ne yapıldıysa, beklenen sonuç alınamamıştı. Gün boyu güneş altında olan Savarona'nın güvertesinde ise gölgede bile otursa, bunalıyordu. Belki de biraz da hastalığının verdiği ateşlenmelerden dolayı, kendisi çok sıcak hissediyordu. Fiessinger'in geldiği 8 Haziran günü İstanbul'da hava gene inanılmaz sıcaktı. Sıcak havayı birazcık olsun serinletmek için çözüm olarak güvertenin çeşitli yerlerine su leğenleri konmuştu, içlerinde buz kalıpları yüzen. Bu leğenleri Şükrü Kaya'ya gösterdi. "Bak Şükrü" dedi, "Şu leğenleri görüyor musun? Bu buz kalıpları bu leğenlerde nasıl yüzüyorsa, benim de bağırsaklarım karnımda öyle yüzüyormuş. Böyle insan yaşar mı?" "Tabii yaşamaz ama" diye yanıtladı Şükrü Kaya, "Sizinki öyle değilmiş. Zaten suyun çekilmesine de karar verildi." Atatürk, laf arasında Şükrü Kaya'dan önemli bir şey öğrenmiş oluyordu: Demek ki ıgneye su çekilecek... Karından su çekilmesi ne menem bir şeydir, şimdi de belli etmeden bunu araştırmalıydı.

9 Haziran...

Atatürk bugün de erken kalkar (07:00) ve erken yatar (23:00). O günlerde İnönü de Ankara'da hastadır ve safra kesesi iltihabı nedeniyle yatmaktadır. Bu haberi Atatürk'e İnönü'nün Özel Kalem Müdürü Vedit Bey bildirmiştir. Atatürk, İnönü'nün sağlığıyla yakından ilgilenmekte ve her gün rapor almaktadır. Fiessinger'den Ankara'ya gitmesini, İnönü'yü de muayene edip ne gerekiyorsa onların da yapılmasını rica eder. Henüz *Savarna*'da yapılacak bir hayli iş vardır. Buna rağmen Fransız Profesör sabahleyin Ankara'ya gider, İnönü'yü muayene eder, yapılması ve yapılmaması gereken hususları anlatır, ilaçlarının tertibini yapar. İnönü ameliyat olmak istemektedir ama doktor bunu riskli bulur çünkü İnönü'nün şekeri vardır. Oysa ilaçla da iltihabı kurutmak mümkündür.

Doktor aynı gün İstanbul'a döner ve Atatürk'e, İnönü konusunda endişe edecek bir şey olmadığı bilgisini verir, ancak iltihaplı olan safra kesesinin patlayabileceğini, o nedenle İnönü'nün katiben seyahat etmemesi gerektiğini önemle belirtir.

Atatürk bunun üzerine Sabiha Gökçen ile hemen o hafta sonu İnönü'ye talimatını gönderir: *"İsmet! Sakın ola ki İstanbul'a gelmeye kalkma. Ben iyiyim. Geleceğin zamanı ben sana bildiririm!"* diyerek. Sabiha Gökçen de bunu anılarında yayımlayacaktır (Gökçen, 1994:298-301). Elbette İsmet Paşa düşmanları, bu bilgiden rahatsız olacaklardır.

İsmet! Sakın ola ki İstanbul'a gelmeye kalkma!

Eğer İnönü ameliyat olacaksa, bu ameliyatı yapacak olan kişi Prof.Dr. Mim Kemal Öke'dir ve Öke 3 parmaklıdır. Fiesenger, bu nedenle de böyle bir ameliyatın çok riskli olacağını, yapılmaması gerektiğini, tedaviyi kendisinin ilaçla sürdürebileceğini yeniden ifade eder.

Aslına bakılırsa, Türk doktorların tüm teşhisleri doğru çıkmıştır, tedaviye aynen devam edilmelidir. Ne yazık ki, Çankaya'da 45 günlük süreçte ne iyileştirme elde edildiyse, Mersin'e gidip dönerken tümüyle heba edilmiştir. Zaten çok gecikilmişken şimdi her şeye yeniden başlamak gerekmektedir. Fakat bu kez söylenenleri Atatürk çok daha dikkate ve ciddiye almalı, adeta sağlığı için yırtınan doktorlarına biraz da kendisi yardımcı olmalıdır. Fiessinger bunu bir daha kesin bir dille ifade eder. Atatürk'ün yanıtı, *"Her şeyden önce benim bir asker olduğumu biliyorsunuz!"* olur. Yani bir asker sözü vermektedir. Hiç değilse bu söz, ümit vericidir.

Oysa, güya Atatürkçü geçinen kimi cahil kesim, günümüzde bile bu doktorların Atatürk'ü zehirledikleri konusunda, sırf ortalığı karıştırmak için, ne yalanlar, iftiralar ortaya attıklarına her yıl tanık oluruz. Oysa gerçek tümüyle yukarıda anlatılan gibidir ve üstelik *"bu asker sözüne rağmen"* kısa bir süre sonra Atatürk gene bu sözlerini bir tarafa koyacak, bir başka sözünü daha öne alacaktır:

"Kırk Asırlık Türk Yurdu, Düşman Elinde Esir Kalamaz!" sözünü... Bu sözü, Adana'ya eşi Latife Hanımla birlikte yaptığı ilk seyahat esnasında, 1923 yılında söylemişti. Sağlığı konusunda şimdi geldiği noktayı çok iyi kavramış ve kabullenmişti ama Hatay'ı almadan da ölmeyecekti. Şimdi Hatay'ın kurtuluşu her öncelikten de daha öncelikliydi. Ve bu konuda hiç kimse O'nu bu yoldan çeviremezdi. Prof.Dr. Fiessenger bile. Nitekim çeviremedi de...Günümüzde, doktorları suçlayanlar var. Oysa o doktorları dinleyen mi vardı ki? Söz konusu Hatay iken, kendi sağlığını düşünecek bir Atatürk mü vardı ki? Söz konusu vatansa... gerisi teferruattı.

19 Haziran Pazar günü Atatürk'ü çok özel bir konuk ziyaret etti: Romanya Kralı Karol. Kral, kendi ülkesinin de üyesi olduğu Balkan Pakti'nı kuran Atatürk'ü ziyaret etmek, ayrıca ayak sesleri iyice işitilen İkinci Dünya Savaşı olasılığı konusunda

Atatürk'ün görüşünü öğrenmek istemişti. Karşılama protokolünü Atatürk bizzat kendisi hazırladı: *Savarona* Kaptanı Sait Özege, gemi süvarisi sıfatıyla misafiri yatın iskele tavaasında karşılayacak, kendini takdim edip saygılarını sunmasını takiben Atatürk, Cumhurbaşkanı sıfatıyla misafirini selamlayacaktı. Bu esnada cumhurbaşkanlığı maiyeti bir adım geride, resmi kıyafetleriyle, muntazam bir sıra halinde bekliyor olacaktı.

Saat 11:00'de *Nahlin* Yatı *Savarona* açıklarında görüldü ve birkaç dakika içinde de *Savarona*'ya yaklaşarak, her iki yat birbirini sancakla selamladı. *Nahlin*, *Savarona*'nın 100 metre kadar açığında, pruvası İstanbul'a yönelik olarak demirledi. Bu sırada Majeste Kral, deniz kıyafetiyle yatın iskele bordasında bulunuyor, *Savarona*'ya bakıyordu. Saat tam 12:00'de *Acar* Motoru, Kralı *Nahlin*'den aldı ve *Savarona*'ya getirdi. Atatürk de mavi ceket, beyaz flanel pantolon, açık yakalı beyaz spor gömlek ve beyaz iskarpin giymiş olarak *Savarona*'nın iskele tavaasında yerini almıştı. Süvari Sait Özege, Atatürk'ün sağında ve tam merdivenin başında bulunuyordu. Atatürk'ün bir adım kadar sol gerisinde ise Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras, yatta bulunan bakanlar, milletvekilleri bir sıra teşkil ettiler. Majeste Kral, kraliyet yaveri ve beraberindekiler *Savarona*'ya çıktılar. Atatürk Kral Karol'un elini sıkarken Fransızca olarak "Hoş geldiniz" dedi. Birlikte iskele koridorundan Cumhurbaşkanlığı dairesine geçtiler. İki devlet başkanının görüşmeleri 1 saat 10 dakika sürdü. Daha sonra Kral, saat 13:15'te kendi yatına geçti. Yatların birbirini selamlamalarını takiben *Nahlin* Marmara'ya açıldı.

Bu ziyaretle ilgili bir anekdot hep anlatılır: İkrâm sırasında Kral viski ister. Atatürk ise doktoruna bakmaktadır. Bir parmak kadar içmesine izin çıkar. Metrdotel bardağın dibine bir parmak kadar içki koyunca Atatürk itiraz eder: "*Doktor bir parmak dedi. Yani böyle...*" der ve işaret parmağını dik olarak bardağın yanına koyar.

Türk zekasını ve mizah gücünü göstermesi bakımından hoş bir anekdottur ama bu anlatım doğru değildir. O gün servisi yapan Cemal Granda'dır ve anılarında o gün kimsenin içki içmediğini, Atatürk'ün hastalığını bilen Kral Karol'un da çay içtiğini yazacaktır (Granda, 1973).

20 Haziran 1938...

Bugün hükümet, Atatürk'ün başkanlığında *Savarona*'da toplandı. Bir süredir bakanlar zaten gelip gidiyorlardı ama bu olağanüstü toplantı, artık bıçağın kemiğe dayandığını göstermekteydi. O nedenle Mareşal Fevzi Çakmak da toplantıdaydı. Belli ki Atatürk'ün sabrı tükenmişti, artık müzakere değil, sonuç istiyordu... Sağlık durumunu elbette biliyor, ama öte yandan Hataylılara verdiği sözü de unutmuyordu. Bu konuyu en kısa zamanda bitirmeli, Hatay'ın bağımsız olduğunu bir an önce görmeliydi. Sonrası arkadan gelir, Hatay nasıl olsa Anavatanına katılırdı. Bu umutla Hatay bayrağını bile kendisi çizmiş, yöreye "Hatay" adını kendisi vermişti. Yoksa bölgenin adı İskenderun Sancağı idi. Hatay'la bu kadar yakından ilgili olduğu için, Fransız Büyükelçisi Ponsot'a "*Hatay benim şahsi meselemdir*" demişti... Hem de Cumhuriyet Bayramı resepsiyonunda.

Savarona'da, dört buçuk saat süren ve tümüyle Hatay meselesinin görüşüldüğü bu olağanüstü toplantıda alınan kararlar, Avrupa'da da, Suriye'de de büyük merak konusu olmuştu. Bakanlar Ankara'ya dönerken, adeta onları yorduğu için biraz mahcup, "*Şu yatı, bir çocuğun oyuncağını beklediği gibi bekledim. Bana hastane, sizlere karantina olacağını nereden bilebilirdim ki!*" dedi. Bakanlar gözlerindeki üzüntüyü sadece O'ndan değil, birbirlerinden de saklayarak tek tek vedalaştılar.

Bugün ayrıca, Atatürk'ün dün *Savarona*'da Romen Kralı Karol'u kabul edişine ilişkin Avrupa basınında yazılar çıkmıştı. Örneğin L'Ordre, Le Matin, L'Humanite gibi gazeteler lehimize yorumlara yer vermişlerdi. Bunlar elbette elimizi güçlendiren gelişmelerdi.

Bugünkü bir diğer güzellik ise çok sevdiği ve O'na Samsun-Havza yollarını anımsatan "Dağ Başını Duman Almış" marşının "Gençlik Marşı" olarak kabul edilmesi olmuştu. İleride gençlerin bu marşı, gerektiği her yerde, gür sesleriyle söyleyeceklerini hayal ediyor, müthiş coşku duyuyordu.

27 Haziran 1938...

Bu kadar gezme tozma yeterdi!... Artık çalışma zamanıydı. Başbakan İstanbul'a gelmiş ve *Savarona*'ya çıkmıştı. Prof.Dr. Fiessinger'in Simplon Ekspresi'yle gelmekte olduğu biliniyordu. *Savarona*, saat 12:55'te Büyükdere'den hareket etti ve 14:25'te Dolmabahçe önüne demirledi. Cumhurbaşkanı, Başbakanı ile gene baş başa vermiş çalışıyordu. Belli ki, bir önceki kabine toplantısında alınan kararların uygulama sonuçlarını gözden geçiriyorlardı. Daha doğrusu Bayar, hükümeti adına hesap veriyordu. Bir saat kadar sonra Fiessinger'in yata geldiği bildirildi. Atatürk, beraberinde doktorları, Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak, milletvekilleri Kılıç Ali, Salih Bozok olmak üzere misafirini dairesinde güler yüzle karşıladı, iltifatlarda bulundu. Fiessinger ise hastalığın seyrini Atatürk'ün yüzünden derhal anlamıştı. Gelirken O'nu daha iyi bulacağını ummuştu ama tablo beklediği gibi çıkmamıştı. Elinde olmadan yüzü buruşuverdi. Hemen muayeneye geçmek istedi, öyle de yapıldı. Yarım saat kadar süren bir muayeneden sonra, asık bir suratla, tespitlerini açıklamaya başladı: "*Hastalık ilerliyor... Hastanın bünyesinin şaşılacak derecedeki direnişine rağmen, ne yazık ki tabloda bir gerileme görülmüyor*" dedi. Daha sonra doktorların uyguladıkları tedaviyi, hastanın uyarılara ne ölçüde uyduğunu dinlemek istedi. Doktorlar özellikle batında toplanan sudan endişe ediyorlardı. Daha önceki gelişinde, bedensel yorgunluktan mutlaka kaçınılmasını, merdiven çıkılmamasını söylemişti. Bunlara özen gösteriliyor muydu? Doktorların olumlu yanıtlarına itibar etmedi ve daha kesin uyarılarda bulundu. Buna göre, karında toplanacak olan su ve bundan kaynaklanan kabarıklar yok oluncaya kadar, kesin bir istirahat uygulanacaktı. O kadar ki, yatak ile koltuğu arasındaki mesafeyi yürüyebilmek için katlanacağı yorgunluğu bile ancak birkaç günlük kesin dinlenmeyle atabilirdi. Merdiven çıkması ise kesinlikle yasaktı. Aynı şekilde, uzun konuşmalar da onu yorardı, bundan da kaçınması, bu ara devlet işleriyle meşgul olmaması, sinirlenmemesi gerekiyordu. Bütün bu hususlarda büyük özen gösterilir ve tedaviye harfiyen uyarsa, hastalığın ilerlemesinin önü alınabilirdi. Oysa daha iki gün önce Erdek'e giderken kaptan köşkünün o dik merdivenlerini tırmanmış, saatlerce göğsünü Marmara'nın serin rüzgârlarına bırakmış, çevresindekilere yol boyu Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde içine düşmüş bulunduğu çaresizliğin nedenlerini anlatıp durmuştu. Ne var ki, vücudunun artık konuşmaya bile yetecek enerjisi kalmamıştı, çabuk yoruluyordu. Öte yandan *Savarona*'ya çıktığından beri yemeklerini üst salonda yiyor, bu nedenle merdiven çıkıyordu. Oysa artık bunlara dikkat etmeliydi. *Savarona*'da, dört saat süren hükümet toplantılarına başkanlık etmemeliydi. O aşamaya gelmiş sirozun pençesindeki bir hastanın yapabileceği şeyler değildi bunlar. Nasıl olsa her Cuma günü başbakanı geliyor, Pazar günü dönüyor, her konuda gereken bilgiyi veriyordu. Muayene bittikten sonra Atatürk, Fiessinger'a bazı sorular sordu. Konuşma Fransızca sürüyordu. Konu, siroz hastalığı idi. Profesör bu konuda geniş açıklamada bulundu, hastalığın önlenemez olduğunu, fakat iyileşme emaresi görülse bile, tedbirlerin aksatılmadan sürdürülmesinin ön şart olduğunu tekrarladı. Oysa Atatürk

kendini biraz iyi hissetse hemen ayağa kalkıyor ve eski tempodaki gibi çalışmasını sürdürmek istiyordu. Bu hatayı yapmaması için uyaran doktorlarını ise dinlemiyordu. Doktorlar, Atatürk üzerinde gereken disiplini kuramıyorlardı ve sorun kesinlikle buydu. Bu ziyarette Bayan Fiessinger de bulunmuştu. Çok merak ettiği ve Avrupa basınında sık sık kendisinden bahsettiren, kocasının anlata anlata bitiremediği Gazi'yi yakından görüp tanımak istemişti. Dr. Fiessinger ve eşi saat 17:00'de yattan ayrıldılar. Profesör, tam gidecekleri sırada doktorlara dönüp, Atatürk'ün karnında ne kadar su birikirse biriksin, bunu alma yoluna gitmemelerini, bu suyun alınan ilaçlarla ve idrar yoluyla vücuttan atılmasına çalışılmasını, aksi halde bu işlemin tehlikeli sonuçlar verebileceğini sıkı sıkı tembih etmeyi de ihmal etmedi. Ne yazık ki, doktorlar ne kadar kaçınırlarsa kaçınınsınlar, bir gün gelecek, karnında biriken suyun kalbine ve ciğerlerine yaptığı basıncın ağrısına dayanamayacak "*Size emrediyorum, bu suyu derhal alın*" diyecekti. "*Neden tereddüt ediyorlar efendim! Ne olacaksa olur...*" diye de çevresindekilere yakınacaktı. Bu gibi hallerde de doktorlar O'nun karşısında aciz kalıyorlar, dediğini yapmaya mecbur oluyorlardı.

29 Haziran 1938...

Bugün İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Atatürk'ün konuğuydu. İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ da bekleniyordu. Vali, İstanbul'un imar projeleri hakkında ilgili Bakana ve Cumhurbaşkanına bilgi verecekti. Bu toplantı da çok verimli geçti. Taksim'e yepyeni bir çehre kazandırılıyordu. Atatürk bunların proje ve planlarını bir an önce görmek istiyordu. Bu nasıl bir yurt sevgisi, sorumluluk anlayışı idi ki, günlerinin sayılı olduğunu bile bile, kendinden sonra da olsa, İstanbullu nasıl daha nefes alınır bir kentte yaşayacak, bunu bilmek istiyordu. Nitekim kısa bir süre sonra komalara girecek, komalardan çıkacak, Vali'yi gene çağırıp projelerin durumunu soracaktı. Oysa daha üç hafta önce, işte bu yanındaki İçişleri Bakanı'na dönüp "*Fiessinger'i Florya'ya götür, her şeyi ama her şeyi açıkça konuş...*" diyen kendisi değil miydi? Sonuç anlaşılınca da, "*Şimdi durumu anladın ya!... Haydi sen bir an önce Ankara'ya, işinin başına git. Hükümet olarak tedbirinizi alın!*" diyen gene kendisi değil miydi? Öyleyse, günleri sayılı böyle bir adamın "Taksim'e çıkacak falan caddenin nereden geçip, nerelerin istimlak edilmesi gerekeceği" konusuyla bu saatten sonra ne işi olurdu ki!... Bu soruyu O'nu tanıyanlar sormaz... O'nu hiç anlamamış olanlar sorar... Bugün ayrıca yakından izlediği bir konunun da sonuca ulaşmasından memnundu. Meclis'te İstiklal Mahkemeleri tarafından mahkûm edilenlerle, 150'liklerin affı hakkındaki kanun kabul edilmişti. Affedilenler arasında bulunan Refik Halit Karay, sonradan şöyle yazacaktır: "Yüz elliliklerin affı, Atatürk'ün değme yiğide nasip olmamış, çok yüksek ve çok insanca hareketlerinden, unutulmaması ve misal olarak daima tekrarlanması lazım gelen hareketlerinden bir tanesidir."

1 Temmuz 1938: Hatay'ı kurtarma sürecine giriyor...

Atatürk, Fransa 1936'da Suriye'den çekilince bağımsız birer devlet konumuna geçen Suriye ve Ürdün ile aynı statüde olan İskenderun Sancağı'nın da bağımsız olması gerektiğini ortaya atarak Milletler Cemiyeti'ne baş vurmuş ve konuyu inceleyen Milletler Cemiyeti bu başvuruyu haklı bulmuştu. İskenderun limanının zayıf bir Suriye'nin elinde bulunması, Fransa'nın daha çok işine geliyordu. O nedenle Fransa, "bu kararı tanımadığını" ilan etmişti. Bu tutum Türkiye-Fransa ilişkilerini germişti ve "*Hatay meselesi benim şahsi meselemdir*" diyen Atatürk, *Savarna*'da o halindeyken bile var olan bütün gücüyle bu konu üzerinde çalışıyordu.

Bölgeden çekilen Fransa'ya göre İskenderun Sancağı, Suriye sınırları içindeydi, dolayısıyla Türkiye bu sorununu şimdi bağımsız olan Suriye Devleti ile çözmeliydi.

Atatürk ise buna karşı çıkıyor, “Ben 20 Ekim 1922 Ankara Antlaşmasını seninle imzaladım, muhabatım sensin” diyordu ve Milletler Cemiyeti de bu görüşü haklı buluyordu. Nihayetinde, özerk statüde olan İskenderun Sancağı’nda seçimler yapılacak, seçilen milletvekillerinden oluşacak Millet Meclisi nihai kararı alacaktı. O nedenle bu seçimler son derecede önemliydi. Fransa’nın nezaretinde yapılacak bu seçimlerde her türlü hilenin yapılabileceği açıktı. Suriye’den Sancağa kitleler halinde Suriyeli sivil halkın göç ettirilebileceği, Fransa’nın buna göz yumacağı, böylece seçim sonuçlarında Meclis’te Suriye yanlısı milletvekillerinin sayısının yüksek çıkmasının sağlanacağı çok belliydi. O nedenle bu seçimler, belirli sayıda Türk askerinin de mevcut olduğu bir ortamda yapılmalıydı. Seçimin güvenliği ancak o zaman sağlanabilirdi. Bunun müzakereleri ise uzayıp duruyordu. Bu da, hastalığın pençesinde kıvranan Atatürk’ü her gün daha çok tedirgin ediyordu. Zira Fransızlara hiç güveninin kalmadığını defalarca defalarca tekrarlıyordu.

2 Temmuz, bir Cumartesi günüydü. Vakit gece yarısını geçmişti. Kamarasında General Salih Omurtak ile sohbet ediyordu. Birden kararını verdi ve Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak’a şu talimatı verdi: “*Bu sabah (3 Temmuz Pazar günü) Ankara Hükümeti Paris Hükümetiyle temasa geçecek, ertesi gün (4 Temmuz Pazartesi) Türk askeri Hatay’a girecek...*” Henüz karşılıklı sağlanmış bir mutabakat olmadan yapılacak böyle bir eylem, açıkça bir savaş nedeni olabilirdi. Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras telefonda Hasan Rıza Soyak’a, “*Paşamın ellerinden öperim, ben görevi bırakıyorum...*” deyince Soyak çok şaşırılmıştı:

“*Nasıl olur da Atatürk’ü bu vaziyette bırakıp gidersen. Hatay için nasıl yırtındığını biliyorsun. Bu yüzden 46 kiloya düştü!...*” diye reaksiyon gösterince, Tevfik Rüştü, Soyak’a, “*Hasan Bey, Fransa’ya nota vereceğiz, süresi 24 saat...Ve de günlerden Pazar. Doğal olarak görevliler işlerinin başına Pazartesi günü gelecek ve bu notayla karşılaşacaklar. Daha kendi aralarında olayı müzakere edemedi süre dolmuş ve Türk ordusu Hatay’a girmiş olacak. Bu bir savaş nedenidir. Benim ise görevim barışı sağlamak. “Ben görevimi yapamadığım için Atatürk mecburen ve silah gücüyle Hatay’a girdi” konumuna gelmek istemem. Bu nedenle çekilmem daha doğru olacaktır!”* der.

Hasan Rıza, zor da olsa Tevfik Rüştü’yü ikna eder. Paris Büyükelçimiz Suat Davaz, kendisi de bir Atatürk hayranı olan Fransız Dışişleri Bakanı’nı arar, “*Artık Atatürk’ü tutamıyoruz, sizden rica ediyorum, lütfen bugün kabineyi toplayın ve bu konuda bir karar mutlaka alın.*” der. Fransız Dışişleri Bakanı bizzat kendisi, o Pazar günü, bütün Bakanları tek tek arar ve ikna eder. Bakanlar sayfiyelerinden o Pazar günü gelip toplanırlar, sabaha kadar olayı tartışırlar ve sonuçta Antakya’ya çekilen telgrafta, “*Türk askerinin Hatay’a gireceğini, silahla müdahale edilmemesini*” bildirirler. Böylece alelacele ve Atatürk’ün emri zamanında yerine getirilmiş olsun diye, 4 Temmuz Pazartesi günü ilk öncü birlikleri Hatay’a girer. Emir yerine getirilmiştir. Yıldırım hızıyla gelişen olaylar, kuşkusuz, Atatürk’ün çelik iradesinin ve azminin eseridir. 3 Temmuz Pazar günü, sabahleyin Paris’te başlayan ve gün boyu Fransız yetkililerinin olağanüstü bir hızla sürdürdükleri çabaları neticesinde, işte hemen ertesi günü, 4 Temmuz Pazartesi ilk öncü Türk birlikleri İskenderun üzerinden Hatay topraklarına girmiştir.

5 Temmuz 1938 Salı günü ise bu kez ana kuvvetler, bir Fransız birliğinin selam duruşuyla ve bir Fransız bandosunun çaldığı yürüyüş marşıyla, uygun adım İskenderun’a girer. Tek bir mermi yakmadan, tek bir şehit vermeden. Bu sonuç elbette, daha iki gece öncesi, Savarona’nın bir kamarasında ve sancılar içinde

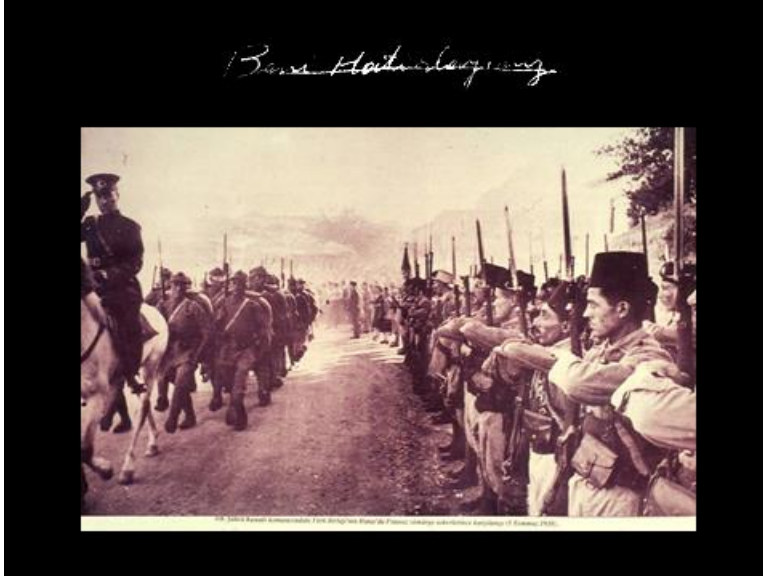
kıvranan ama yüreği vatan sevgisiyle dolu bir liderin, Atatürk'ün dehasının eseridir. İşte Hatay'a giren, Albay Şükrü Kanatlı'nın komutasındaki 2.500 mevcutlu, 48. Takviyeli Dağ Alayı'nın sağladığı güven ortamında yapılan seçimler sonucunda, önce bir Meclis, sonra da bir bağımsız "Hatay Devleti" kurulur. Bunun müjdesini aldığında, Hataylıların *Savarona*'ya ulaşan binlerce minnet dolu telgrafını gururla okur, verdiği çok mütevazı yanıtla ise sanki çok sıradan bir şey yapmış gibi, "*Hataylılara müreffeh bir yaşam ve gelecek dilerim.*" diye telgraf çeker. Oluşan 40 kişilik Hatay Millet Meclisi'nde 22 Türk milletvekili, 18 Rum, Ermeni, Arap milletvekili vardır. Atatürk'ün o gayretleri olmasa ve bu seçimler Türk askerinin de bulunduğu bir güven ortamında yapılmısa, bu sonucun alınması elbette imkansız olacaktı. Ve bu Meclis bir yıl sonra Türkiye Cumhuriyeti'ne bir il olarak katılma kararı alacak, Atatürk bunu göremeyecek ama bütün alt yapısını hazırlamış olduğu için, sonucun böyle olacağını biliyor olmanın huzuru içinde hayata gözlerini yumacaktır. İşte *Savarona*'da, böylesi yaşamsal bir ödevi yerine getirdikten sonra, "*Ev ödevim bitti. Beni şimdi tedaviye başlayabilirsiniz!...*" der. Ama artık o kadar geçtir ki...

Böylece, 25 Temmuz Pazartesi gece yarısı, *Savarona* personeline bile görünmeden, Dolmabahçe'ye geçmek üzere, üzerinde zor oturabildiği bir kanepayla *Acar* motoruna taşınır. 46 kiloya düşmüştür.

ATATÜRK SAVARONA'DAN İŞTE BÖYLE GEÇER. O'NU ÇOK ÖZLÜYORUZ.

Bu bayrağı *Savarona*'da Atatürk çizdi.

Türk askeri İskenderun'a giriyor, Fransız askeri selam duruşunda karşılıyor.

Atatürk'ün Savarona'da ilk günü. 1 Haziran 1938

Kaynakça

GÖKÇEN, Sabiha. (1994). Atatürk'le Bir Ömür, Altın Kitaplar.

GRAND, Cemal. (1973). Atatürk'ün Uşağı İdim, Hürriyet Yayınları, İstanbul.

SOYAK, Hasan Rıza. (1973). Atatürk'ten Hatıralar, c.II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.